

Flisby kyrka

Foto: Anders Franzén
Grafisk form & produktion: Pernilla Stridh
Tryck: Lenanders
ISBN: 978 91 7962 179 1

© 2020 Linköpings stifts kyrkoberivningskommitté
www.svenskakyrkan.se

Flisby kyrka

Anders Franzén

Med förord av Mikael Eriksson

Linköpings stifts kyrkor

Korta vägledning utgivna av Linköpings stifts kyrkoberskrivningskommitté: Jan Eriksson, Mikael Eriksson, Robin Gullbrandsson, Anita Löfgren Ek, Gunnar Nordanskog, Eva Nyström Tagesson och Mattias Sörensen.

Välkommen till Flisby kyrka!

Av Mikael Eriksson

Flisby var en kyrka i tiden när den byggdes. Den andades framtidstro och framtids hopp lika mycket som den beskrev något som man hållit som sant genom generationerna, nämligen Guds synliga närvaro i bygden. Den rymliga kyrkan, med sin ljusa färgsättning och många förgyllda detaljer, var en motsats till den gamla mörka och trånga medeltida kyrkan. Här byggdes en kyrka där alla skulle få plats och där alla livets skeden skulle kunna firas från dopet till begravningen.

Altartavlan, med sin centrala position, förklarar hur kyrkans rum är tänkt att uppfattas. Jesus Kristus är huvudpersonen, han som innan sin himmelsfärd sa till de som samlats: "Jag är med er alla dagar till tidens slut". På hans ena sida finns Maria, hans mamma, tillsammans med de kvinnor, Salome och Maria från Magdala, som gick till graven för att göra iordning kroppen men som kom att träffa den uppståndne Jesus och fick uppdraget att sprida den glada nyheten till de andra lärjungarna. På den andra sidan är Johannes, lärjungen. Johannes

Den medeltida kyrkans gamla predikstol ska ha tillkommit

står på samma sida som männen satt i kyrkbänkarna, medan Maria är målad på den sida som kvinnorna satt i bänkarna. Uppställningen är densamma som man använt genom generationerna för att avbilda korsfästelsen. På det viset blir bilden också en påminnelse om att inte ens döden var ett hinder för Kristus.

1642. Hela ytan är dekorerad med intarsia i olika mönster.

Men bildens symbolik stannar inte där. Utan även vi som sitter i bänkarna blir inbjudna till att vara en del av folkmassan som är samlad. I bilden finns de elva lärjungarna utspridda på båda sidor och utanför ramen tar vi som församling över och därigenom bildas en cirkel med Kristus i mitten.

Genom detta vill kyrkan visa på att denna gemenskap är bygdens hjärta. I denna livgivande byggnad som ger nytt hopp i varje tid. Över tavlan står det: "Min Frid Giver Jag Eder". Den dolda uppmaningen är att vi alltid är välkomna till denna gemenskap som trotsar det mörka i tillvaron och där inte ens döden är en gräns.

Flisby kyrka

Av Anders Franzén

Socknen

Flisby socken är belägen på Småländska höglandet i den sydvästra delen av Linköpings stift. Socknen är den nordligaste i Nässjö kommun. Kyrkan ligger utefter vägen mellan Aneby och Norra Solbergas båda kyrkor. Namnet Flisby förknippas i dag oftast med järnvägssamhället Flisby, som skapades när Södra stambanan anlades här på 1870-talet. Stations-samhället ligger cirka fem kilometer nordost om kyrkan.

Trakten har varit bebodd sedan förhistorisk tid och därom vittnar bland annat ett gravfält från järnåldern strax söder om kyrkogården.

Tidigare kyrkobyggnader

Socknens tidiga kyrkohistoria börjar inte på den plats där den nuvarande kyrkan är belägen. Ett par hundra meter mot sydväst ligger den gamla, övergivna kyrkogården med rester efter den äldsta kända kyrkobyggnaden. Den var också av sten och den ska ha uppförts under 1100-talet.

I dag finns den gamla kyrkogårdsmuren bevarad och inne på den övergivna kyrkogården står en

På den gamla övergivna kyrkogården står en del äldre vårdar av sten. På denna finns

del äldre gravstenar och resterna av den medeltida kyrkan. Den gamla kyrkans revs nästan fullständigt, men på 1930-talet ville man markera den tydligare och skapa förutsättningar att fira friluftsgudstjänster där. Därför byggde man på den gamla kyrkans murar någon meter med sten så att man kunde uppfatta kyrkans utbredning och konturer. På den gamla kyrkogården finns flera gravstenar. Den största av dem står inom ett staket och den är rest över Henrik Key och hans familj. Henrik Key var officer och föddes i Flisby socken år 1800.

inskriften Här under vilar i Heranom Sali IPS
ifrån Toranstorp döde d:9 iunius ano 1736.

Nära ingången till kyrkogården står en gravsten från 1736.

Den gamla kyrkan hade en klockstapel av trä från 1647, men den brann efter att åskan slagit ner i den 1828. På den andra sidan vägen ligger socknens hembygds gård.

Uppförandet av den nya kyrkan

I slutet av 1700-talet inleddes en kraftig folkökning i Småland och detta gällde också i Flisby socken. Därför blev kyrkan efter hand för liten för att rymma alla socknens

gudstjänstfirare. Av denna anledning bad församlingen länsbyggmästare Carl Robert Palmér 1835 att upprätta ett förslag till utbyggnad av den medeltida kyrkan. Detta förslag rann dock ut i sanden. I stället växte tanken fram inom socknen att uppföra en helt ny kyrkobyggnad i tidens smak.

År 1843 tog församlingen på egen hand fram ett förslag till en ny kyrka. Som regelverket såg ut då måste alla statliga byggnader, exempelvis kyrkor, godkännas och i Stockholm fanns Överintendentsämbetet som var den myndighet som hanterade dessa godkännanden. I stället för att ge klartecken till församlingens eget kyrkoförslag omarbetades detta av arkitekten Johan Adolf Hawerman. Hans förslag, som godkändes 1848, visar en nyklassicistisk kyrkobyggnad med ett högt torn i norr samt ett kor och halvrund sakristia i söder. Kyrkan skulle således inte ligga i öst-västlig riktning som var det vanliga.

Kyrkobyggnaden uppfördes 1850–53 av byggmästaren Johan Granqvist från Mogata sydost om Söderköping i Östergötland. Visserligen leddes byggnadsarbetena av byggmästaren, men församlingsborna fick göra många dagsverken under de somrar som bygget

Orgeln av Sven Nordström färdigställdes 1856 och är ovanligt välbevarad. I sen tid har en mindre gudstjänstlokal ordnats under läktaren, den kallas Thelins kapell efter en donator.

pågick. Ett omfattande arbete för församlingsborna var också att ta fram byggnadsmaterial som sten och timmer och att transportera detta till byggnadsplatsen.

De huvudsakliga byggnadsarbetena var klara 1853 och därefter vidtog inredningsarbetet. Under år 1854 målades hela interiören av målarmästare P G Dahlin från Eksjö. Altarringen, predikstolen, orgeln, läktaren och bänkarna var alla målade i så kallad pärlfärg, det vill säga en gråvit kulör. Predikstolen och orgeln hade dessutom förgyllningar. I en samtida dagstidning berättades att Dalin även utförde en altartavla som föreställde Jesus besök i templet vid tolv års ålder. Altartavlan lär också ha erbjudits Flisby församling, men utan att målningen förvärvades.

Flisby nya kyrka invigdes 1855 av biskop Johan Jacob Hedrén, men då hade ännu ingen altartavla kommit på plats. I stället hade man satt upp ett temporärt, förgyllt kors på altarbordet. Orgelhuset var på plats, men själva orgelverket med alla pipor var inte komplett. Därför kunde inte hela orgelns register användas vid invigningen. När den nya kyrkan nu var uppförd revs den gamla.

Samtidigt som den nya kyrkan uppfördes tillkom också en sockenstuga mitt emot den nya kyrkan, av Anders Samuelsson i Svamperyd. På andra sidan vägen står en lång röd byggnad som använts som kyrkstall. Kyrkstallarna användes av de sockenbor som tog häst och vagn till gudstjänsterna.

Altartavlan med motivet Kristi himmelfärd, av konstnären Gustaf Adolf Engman 1857.

Flisby kyrka har inte genomgått så stora förändringar. Exteriören är välbevarad, men från början hade kyrkan spåntak. Invändigt har en mindre gudstjänstlokal eller lillkyrka tillkommit under läktaren.

Inredning

Koret vetter inte mot öster som brukligt, utan mot söder och den stora altartavlan som visar Kristi himmelfärd. Målningen skapades 1857 av målaren Gustaf Adolf Engman.

Engman, som föddes i Vadstena 1792, blev tidigt föräldralös och kom att fostras i flera olika familjer. Det berättas att han vid drygt tio års ålder vandrade mot Småland utan särskilda planer. Där träffade han en söndag en bonde som erbjöd

honom att bli vallpojke. Vintern 1804 vallade han en handfull getter, men mötte en dag en gammal soldat som rådde honom att vandra mot Stockholm och finna lycka där. Med minsta möjliga reskassa drog Engman mot huvudstaden. På vägen fick han övernatta på en herrgård och eftersom det blev oväder fick han stanna där några dagar. Herrgårdsfamiljen tyckte att Engman verkade vara tjänstvillig och gladlynt så de erbjöd honom därför att bli betjäntgosse. Det sägs att han var strängt hållen, men han använde mycket av sin lediga tid att läsa, särskilt historia.

Efter en tid tog sig Engman till Stockholm med betyg från arbetet på herrgården och fick nu tjänst som betjänt. År 1814 avancerade han till kammartjänare och senare hovmästare. Det var här som han fick möjlighet att utveckla sitt speciella konstnärskap. Han studerade målningar och gravyrer och började renovera äldre målningar och måla porträtt. Eftersom han ansågs ha talang fick han tillfälle att besöka konstnären Fredric Westins ateljé. Westin var vid denna tid professor och direktör för Konstakademien.

Efter några år lämnade Engman Stockholm och bosatte sig en bit från Kolmården. Där kunde han

Predikstolen var ursprungligen målad i gråvitt och försedd med förgyllningar.

koncentrera sig mer på måleriet. Under dessa år utförde han flera altartavlor, exempelvis för kyrkorna i Östra Vingåker (1839), Lerbo (1840), Skedevi (1844), Ödeshög (1857), Flisby (1857) och möjligen också Sköldinge.

Engman avled 1858 i Eksjö och titulerades då "kammartjänare" i kyrkans handlingar. Han ligger begravd här på kyrkogården. Altartavlans utsirade ram ritades av orgelbyggaren Sven Nordström i Eksjö. Altartavlan invigdes officiellt 1861, alltså flera år efter att Engman avlidit.

Kyrkorummets predikstol är samtida med kyrkan och den är ett arbete av snickargesällen A Stridsberg från Söderköping. På predikstols-

Numreringen av kyrkbänkarna i Flisby kyrka är lite ovanlig genom att siffrorna är placerade vid psalmbokshyllan.

korgens utsida finns betydelsefulla kristna symboler: lagtavlorna, hoppets ankare, försoningens kors och kalk, stridens svärd och segerns krona. På predikstolens barriär står ett timglas med fyra glas och krönt av en dödska.

Bänkarna i kyrkorummet tillkom samtidigt som kyrkan byggdes. Församlingsborna fick inte sitta var de ville i kyrkan, utan detta reglerades i en särskild så kallad bänkordning. Vid denna tid var det vanligast att män och kvinnor var tydligt uppdelade i bänkarna. Alla kvinnor satt på den norra sidan i en kyrka och männen på den södra. Eftersom Flisby kyrka är orienterad i nord-sydlig riktning satt kvinnorna på den sida där predikstolen är belägen.

Bänkordningen reglerade sittplatserna även på andra sätt. Mest eftertraktade var bänkarna längs fram i kyrkan och där fick oftast familjerna från de större gårdarna sitta. För att hålla reda på att man satte sig i rätt bänk numrerades dessa. Detta har man gjort i många kyrkor, men Flisby kyrka är ovanlig genom att numren inte är målade på bänkdörrarna, utan på psalmbokshyllorna. Vid den senaste om-målningen av bänkarna återställdes det ursprungliga utseendet. Bänkarnas nuvarande vitaktiga kulör visar vilken färgsättning större delen av kyrkorummet hade från början.

På läktaren står kyrkans orgel som tillkom 1855–56. Orgelfasaden ritades av arkitekten Johan Erik Söderlund i Stockholm. Även om orgelns utsida är storslagen är det snarare själva orgelverket som är välkänt. Detta tillverkades av orgelbyggaren Sven Nordström med brodern Erik som medhjälpare. Sven Nordström började som militärmusiker, men på 1830-talet lärde han sig orgelbyggeri. Efter hand blev hans verkstad känd för den höga kvaliteten och när kyrkbygget i Flisby höll på att slutföras fick han uppdraget att tillverka orgeln. Av denna anledning flyttade han in från grannsocknen Norra Solberga våren 1854 och bosatte sig på säte-

riet Åkersberg i Flisby socken. Sven Nordström dog 1887 och ligger begravd på kyrkogården.

Ofta har orgelverket i äldre kyrkor byggts om och moderniserats och fått en ny ljudkarakter, men här i Flisby är instrumentet ovanligt välbevarat och känt för sin vackra klang.

Inventarier

Vid 1800-talets mitt drabbades socknen av en stöldvåg. 1849 råkade överkommisarien Berggren ut för en stöld genom att en kassakista försvann från hans gård Hammarsberg. Kistan innehöll bland annat cirka 300 lod (cirka 4 kilo) silverföremål. Året därpå skedde en stöld i prästgården samtidigt som tjuvarna försökte bryta sig in i kyrkans sakristia utan att lyckas. Följande år drabbades kyrkan igen och denna gång försvann allt silver – kalk, paten, vinkanna, brudkrona mm. Därför fick församlingen beställa en helt ny uppsättning av kyrksilvret.

Kyrkans nya kalk och paten tillverkades 1851 av Anders Petter Lundqvist, som var silversmed i Stockholm. På föremålen graverades ”Tillhör Flisby kyrka 1851”.

Till kommunionssilvret hör också en oval oblatask med riklig dekor

Kyrksilvret i Flisby kyrka. Kalk och paten förvärvades 1851 efter att det tidigare kyrksilvret stulits. Dopkannen är en gåva från 1861 och tillverkad av silversmeden Anders Gustaf Carlberg. Den rikligt dekorerade oblatasken har daterats till 1600-talet.

Sockenbudstyget från 1790 kan förvaras i ett behändigt, svarvat etui.

i relief. Den saknar stämplrar, men anses härröra från 1600-talet.

Till kyrksilvret hör också en dopkanna av silver. Det var en gåva till kyrkan 1861 från nämndemannen Anders Jacobsson och hans hustru Lena Christina Larsdotter i Hareryd. Kannan tillverkades 1861 av silversmeden Anders Gustaf Carlberg som först var verksam i Eksjö, men som vid denna tid hade flyttat sin verkstad till Kalmar.

Det ordinarie nattvards-silvret förvarades inlåst i sakristian, men när prästen skulle dela ut nattvarden på annan

plats användes oftast ett enklare så kallat sockenbudstyg. I Flisby är detta tillverkat 1790 av tenn. Kalcken och paten förvaras i ett svarvat etui av trä.

Dopfunten från 1100-talet har en riklig reliefdekor och tillhör den så kallade Bestiariusgruppen.

Kyrkans dopfunten är från 1100-talets andra hälft. Den är huggen av sandsten och har dekorationer i form av arkadbågar med olika mytiska djur. Man känner inte till namnet på den som tillverkade funten, men på grund av de avbildade fabeldjuren, eller bestarna, har upphovsmannen eller verkstaden fått samlingsnamnet Bestiarius. Dopfunten har haft olika plat-

Mässhaken från 1656 har två påsydda silverplattor med uppgifter om att Gustaf Lood i Småland och hustrun Catharina Stråle af Ekna donerat denna. Gustaf Lood var major vid Smålands kavalleriregemente och stupade i Polen samma år som mässhaken donerades.

ser i kyrkorummet, men flyttades år 2020 till sin nuvarande plats i lillkyrkan under läktaren. På dopfunten ligger ett dopfat av mässing. På undersidan anges att detta har skänkts till kyrkan 1941 av friherinnan Anna Åkerhielm, Syreda.

I Flisby kyrka finns flera äldre textilier som använts vid gudstjänsterna. Bland kyrkans mässhakar är den äldsta från 1656. Botten är av gul brokad och på ryggsidan finns ett applicerat kors av röd brokad. Här finns också två silverplattor där den ena är märkt GL, vilket står för Gustaf Lood i Småland och visar hans vapensköld samt året 1656. Han ägde Knutstorps gård i närheten av kyrkan och var gift med Catharina Stråle af Ekna. Hennes

initialer och vapensköld finns på mässhakens andra silverplatta.

Från och med slutet av 1700-talet blev det vanligt med mässhakar av mörk sammet som försågs med silverbroderier. Här i Flisby kyrka finns två sådana mässhakar och de är troligen från 1800-talets mitt. En är svart och en är blåsvart, men båda har ett stort silverkors på ryggsidan.

Delar av den äldsta mässhaken med anknytning till Flisby finns sedan 1872 på Historiska museet i Stockholm. Det rör sig om ett av guld, silver och silke broderat kors som suttit på mässhaken. Motivet visar Maria med Jesusbarnet samt tre änglar. Korset skall ha skapats av

Gravkapellet på kyrkogården är samtida med kyrka och skänktes av överkommissarien Johan Erik Berggren, som hade sina rötter i socknen.

Albertus Pictor, som är mest känd som kyrkomålare. Broderiet dateras till 1400-talets andra hälft. En kopia av detta kors finns i kyrkorummet här i Flisby.

Innan den nya kyrkan uppfördes användes en separat klockstapel. När den brann ner 1828 var man tvungen att beställa nya klockor. Det var klockgutaren Eric Lundqvist i Jönköpings som levererade storklockan 1828 och lillklockan 1829. När den nya kyrkan uppfördes flyttades klockorna till det nya kyrktornet där de hänger än idag.

Gravkapellet

På kyrkogården helt nära koret står ett gravkapell, som uppfördes 1857.

Det medeltida triumfkrcifixet hängde i den gamla kyrkan, men står i dag i gravkapellet.

Det var överkommissarien Johan Erik Berggren, som donerade medel så att detta kunde uppföras. Han tjänstgjorde vid Kammarrätten i Stockholm, men var född i Flisby socken. I maj 1858 vistades han på gården Hammarsberg där han hade fötts och som fortfarande var i hans ägo. Efter åtta dagars sjukdom avled han och begravdes under kapellets golv. Johan Erik Berggren saknade arvingar och hade under sin levnad inte bara donerat pengar till kapellet utan även till själva kyrkbygget samt sockens fattiga.

I dag finns en rad äldre inventarier utställda i gravkapellet, exempelvis triumfkrcifixet, altarskåpet och den tidigare predikstolen.

Altarskåpet, som står i gravkapellet, har daterats till 1400-talets senare del och har Maria och Jesusbarnet som centralt motiv.

Triumfkrucifixet från 1200-talets senare del är bevarat från den medeltida kyrkan. Kristusgestalten är snidad av ek och korset är av fur.

Altarskåpet är från 1400-talets senare del. I mitten skildras Korsfästelsen och Madonnan med Jesusbarnet. På ömse sidor visas de tolv apostlarna. Luckorna på sidorna, som kunde stängas beroende på kyrkoårets gång, är försedda med bilder av Uppståndelsen och Gravläggningen. Målningarna på luckornas utsidor har tillkommit senare.

Predikstolen från den gamla kyrkan är av trä med intarsia, det vill säga inläggningar i träet så att kontrasterna skapar mönster. Predikstolen tillverkades enligt uppgift 1642.

Källor och litteratur

Till kyrkoberivningen har använts rapporter och tidningsklipp i Jönköpings läns museums arkiv. Bland litteraturen kan nämnas:

Borg, Raine 2002: *Smålands medeltida dopfuntar Vol. 2 Catalogue raisonné*

Cinthio, Erik & Ullén, Marian (red.) 1993: *Kyrkobyggnader 1760–1860 D. 2 Småland och Öland*

Erici, Einar 1988: *Orgelinventarium: bevarade klassiska kyrkorglar i Sverige*

Hagberg, Lars 1988: *Eksjö 1800-tal: livet i en svensk småstad 1800-1865*

Svenskt silversmide 1520–1850 (1941–1963)

Gån in i Hans portar med tacksägelse

Flisby kyrka

Över kyrkans ingång står:
*Gån in i Hans portar
med tacksägelse*